

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féoldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdij minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője Rózsa Sándor főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Egyházjog.

A katolikus egyház ereje nemcsak abban a konzervativizmusban rejlik, mely a hittudományal szemben elfoglalt álláspontját jellemzi, hanem jogának egységében s jogintézményeinek az egész világra kiterjedő egyformaságában is, melyet számot tevőleg az itt-ott jelentkező partikularizmus sem képes megzavarni; mert ez a partikularizmus csak egyes jelentéktelen intézményekben s az egység magvát nem zavaró halovány abnormitásokban jelentkezik és még ezekben is oly módon, hogy az eltérések létezését a jogegységet képviselő római kuria hallgatólagos vagy kifejezett beleegyezése szankszionálja; ellenben tiltakozása — legalább kánonjogi szempontból — bármely pillanatban megszünteti. Természetes, hogy a hol az államsouverainitás is egyik tényező az egyházjogi intézmények létesítésénél, vagy a hol már történelmileg fejlett egyházjogi intézményes eltérések az államakarat által is megerősítettek, ott a kuria egyoldalú tiltakozása tényleg megszüntető hatást nem vonna maga után.

Hogy a jogegységben foglalt szót a katolikus egyház mennyire tudta és tudja megérteni és méltányolni, mutatja az a figyelem, melyet az egyházjog tanulására és tanítására fordít, mutatja az az óriási termelés, melylyel a kath. egyházjog irodalma dicsekedhetik s a kiváló tudósok egész sora, kik ebben a szakban nagybecsü maradandó alkotásokat hoztak létre. Az egyházjog kellő méltatását bizonyítja az a körülmény is, hogy a püspöki székek betöltésénél az arravalóság kriteriumát nem annyira az alapos hittani képzettségben, mint inkább a kánonjog alapos tudásában találják. Van valami alapja annak a vádnak, hogy a kánonjog annyira előtérbe lép a hittani tudó-

mány rovására, miszerint ennek tárgyalása is jogászilag történik. A katolikus egyetemi és seminariumi tanrendszer egyaránt kiváló súlyt helyez a kánonjog tanítására, el akarván érni azt az eredményt, melyet I. Ince pápa ezen szavai czéloznak: „ecclesiasticorum canonum norma nulli debet esse incognita sacerdotum.“ A tridenti zsinat világosan megállapítja a hierarchiai különböző rangfokozatokra nézve az egyházjog ismeretének különböző mérvét. Az egyházjogtudomány kiváló fontosságának felismerése s az ebből folyó buzgó kultiválás eredményezte, hogy a kath. egyházjog a történelem folyamán zsinati végzések, pápai határozmányok által megteremtve, a római és germán anyajogok erősítő elemeit felszíva, itt-ott a nemzeti individualitáshoz simulva, oly hatalmas organismussá fejlődött, mely csucsán a pápasággal, tagjaiban a centralis vezénylet által fentartott szabályos vérkeringéssel a kath. egyház éltető elixirjét képezi. A kath. egyházjogban újra él a római jognak az a hatalma, melylyel Rómához tudott fűzni és vele kapcsolatba hozni egy 120 millió különböző nyelvű, nemzetiségű karakterű ember lakta óriási birodalmat. Mert a caesarok fegyverei csak ephemer diadalokat vívtak ki; a hódításnak maradandóságot Rómának joga és kulturája kölcsönzött. És bármennyire respektáljuk is mai állásában a kath. egyházjogot: univerzalitását nem tisztán önmagából, nem saját hatékonyságából kell kimagyaráznunk, hanem abból a körülményből, hogy legfőbb forumát egy világtörténeti jelentőségű jogtól, a római jogtól birta örökölni. Ugyanazon központból indult s már a római jog által megegyezett utakon haladt világhódító munkájára. Fejlődése közben nem maradt meg saját terrenumán, hanem annál a politikai hatalomnál fogva, melyre az egyház a középkorban szert

tett s az egyház civilizátori hivatásánál fogva behatolt a jogéletnek csaknem mindenik körébe és miután az egyházi és világi jogalkotás és iurisdiction különválása megtörtént, ettől fogva minden nevezetesebb jogviszony rendezésénél a világi jog mellett az egyházi is concurrál és ha később a gallicanizmus, febronianizmus, josephinizmus vagy általában az államsouverainitás tana megszüntetett is egyes egyházi jogi institutiokat, ezek csak mint ilyenek szüntek meg; de a jogintézmény lényege a világi jogba recipiálva fenmaradt, képviselvén ott a méltányossági és humanus elemeket. A mai tételes magánjog, tételes közjog és — ha ugyan e szót itt is szabad használni — tételes nemzetközi jog az egyházi jog hatását nem egy intézményével árulja el, melyekből félrehárítván a modern viszonyok átalakításának következményeit, igen könnyű ez egyházi jogi eredetűséget kihámozni.

Szemben a katolikus egyházi jog egységével, egyetemességével, a katolikus egyházszervezet stíl szerint felépített és egységes eszmék szerint berendezett épületével ott találjuk a protestáns egyházi jog szakadozottságát, partikularizmusát, a protestáns egyházszervezet elűtő individuálításait. Itt a hierarkhai befolyás az episkopal rendszert teremtette meg, amott demokratikus eszmék hatása alatt a presbyterial

principiumot szélsőségig megvalósítva látjuk az egyházalkotmány terén; míg máshol már az együttérzés és az egységesítés utáni törekvés követelménye a zsinat-presbiteri rendszernek adott életet. Egyszóval szakadozottság hitelvi elméletben, jogéletben és jogintézményekben egyaránt. Csodálkozni lehet, hogy míg protestáns egyházunk felfogása a keresztyén univerzalizmus tanát vallja, addig más felől az egyházszervezésnél és vezetésnél sokszor még a nemzeti chauvinizmustól sem tud szabadulni és egyházunk erejét geographiai tagoltságban forgácsolja szét. A nemzeti territorialis határokon belül is folytatja a megosztás munkáját és még egy-egy ország protestáns egyházaiban is szakadozott jogéletet teremt. Isolálja nemcsak a különböző hitelvi árnyalatu protestáns hazai egyházak szervezetét, de még ugyanazon ország evangelium szerint reformált és ágostai hitvallásu felekezeteinek jogéletében is nem egy helyen föllehetjük a partikularis jogot.

Közelebbről hazai, evangelium szerint reformált egyházunk jogéletét tekintve az 1881. évi debreczeni s az 1891. évi budapesti zsinatoké az érdem, hogy egyházi jogéletünk a konventben és zsinatban egységes forumot nyert és hogy tételes egyházi törvénykönyvünkben egy olyan codexet nyertünk, melyben egyöntetű egyházszervezetet látunk kidomborodni és a

✧ TÁRCZA. ✧

Révész Imre országgyűlési képviselősége.

Harminczöt esztendeje mult már, hogy Révész Imre 1861-ben Debreczen város II. választókerülete által közfelkiáltás útján országgyűlési képviselővé választott, s miután azon év május hó 31-én egy nagy feltűnést keltett beszédet tartott, rögtön lemondott képviselői állásáról s azonnal haza ment Debreczenbe.

Ugy közvetlenül lemondása alkalmával, mint a halála után (1881.) megjelent nekrológokban és emlékbeszédekben igen sok ízben és sokáig tárgyalták és találgatták ezen váratlan lemondásnak okát; sőt épen napjainkban is, mint a „*Debreczeni Ellenőr*“ folyó évi november 3-iki (257.) számából látom, újra felmerült ez a kérdés; a mennyiben az idézett számnak „*Debreczen követői és képviselői*“-ról szóló jeles cikkében Révész Imre lemondása bővebben tárgyaltatik. „*Talán még ma sincs földerítve a lemondás igazi oka, — úgy mond a cikk írója — a mely fölött anrak idején sokat tépelődött a közvélemény s magok a debreczeniek is találgatták.*“

Mivel azon helyzetben vagyok, hogy a még most is fenforgó kérdésre a leghitelesebb választ megadhatom s a találgatásoknak véget vethetek, kötelességemnek tartom az idevonatkozó adatokat közrebocsátani és pedig, mivel Révész Imre első sorban az *egyház* embere volt, ezen *egyházi* lap hasábjain.

Révész Imre egyik legbizalmasabb barátja *Hegedüs László* sárospataki pap és alsó-zempléni esperes, később országgyűlési képviselő volt. Gyakran váltottak egymással leveleket, melyekben nemcsak a fenforgó hazai és egyházi közügyeket beszéltek meg, de a legnagyobb őszinteséggel és bizalommal közölték egymással sokszor még lelejtettebb gondolataikat is. Hegedüs László leveleit, gondosan egybegyűjtve, bold. atyámtól öröklém; alig pár hónappal ezelőtt pedig, az illető örökösöktől ajándékba kaptam bold. atyámnak Hegedüs Lászlóhoz intézett 65 levelét. Ezek igen kis töredékét teszik az apám által Hegedüshöz írott leveleknek, mert hiszen több levelet maga Hegedüs jónak látott megsemmisíteni; de e töredék is rendkívül nagybecsű anyagot szolgáltat Révész Imrénak majdan megalkotandó terjedelmesebb életrajzához.

Ezen Hegedüs Lászlóhoz intézett levelekből közlöm mindazon pontokat, melyeket Révész Imre, az ő országgyűlési képviselőségéről s az ezzel összefüggő dolgokról teljes közvetlenséggel és őszinteséggel megírt.

I.

(Debreczen, 1861. Márczius 11.)

Olvasván a lapokban képviselővé lett elválasztásomat, bizonyosan nem tudtam elgondolni, hogy hová és mivé lettem.

Már Január közepétől fogva tudtomra adták azt nekem több egyesek, hogy egyik kerületünk, képviselővé engem akar elválasztani. De mindezeknek folyvást és határozottan tudtul adtam, hogy sem kedvem, sem képességem, sem akaratom nincs reá legkisebb sem, s

melyben legalább a fontosabb egyházi jogviszonyok egységes rendtartás szerint rendezvék. Azonban érvényben levő egyházi törvénykönyvünkbe is bekerült, illetőleg az 1881. évi debreczeni zsinat codificációjából meghagyatott az erdélyi egyházkerületnek azon egységet bántó kivételes állása, mely az Approbaták, Compilaták, az 1691. évi leopoldi diploma és szokás jog alapján historailag jogosult ugyan, de az egység szempontjával össze nem egyeztethető. Mert igaz, hogy ez a kivételes állás a belügyek autonom intézésén belül marad, de a jogegység iránti finomabb érzéket mégis bántja, annyival is inkább, mert az erdélyi egyházkerület a többi négy testvér egyházkerülettel ugyanazon politikai, társadalmi, gazdasági, nemzetiségi viszonyok között élven, a kivételes álláshoz való ragaszkodását mással indokolni nem tudja, mint a historiai alappal, melyről a tiszta jogegységért lemondani nem volna valami nagy áldozat.

Miben kell keresnünk ennek a szakadozott-ságnak okát, mely a protestáns egyház jogéletében jelentkezik? A szakadozottság keletkezésének okát kétségkívül a reformáció fellépésének és terjedésének módjában találjuk fel. A reformáció nem úgy lépett fel, mint egy szervezet-vagy alkotmány-reform; hanem zászlójára a hitelvek közzé becsempészett bibliaellenes ta-

nok kiküszöbölését és a századok folyamán meghamisított dogmáknak a Krisztus tanítása szellemében való megtisztítását tűzvén, a kátholikus egyházszervezeten belül maradván, igyekezett remediumképen hatni. Csak a mikor a reformtörekvés iránya Róma merev resistentiájába ütközött, pápai átokkal sújtottan, mintegy kényszerítve volt különvált szervezetben folytatni a megkezdett reformmunkát. Ha a reformátorok előtt már előre tisztán állott volna ennek a jövő fejleménynek a képe, az általok kifejtett hitelvi tételek mellett bizonyára szolgáltak volna programmal egy új egyházalkotmány életbeléptetése tekintetében. Így aztán a szervezkedés oda lett dobva a lassu historiai fejlődés változatos terére. Az új felekezetnek nem lévén egységes irányzó központja, a mint országoként fellépett, szervezkedési munkája szemben találta magát a létező politikai viszonyokkal, melyeknek országokénti eltérő volta az egyház-szervezkedés különbözőségében is kifejezésre jutott. A politikai alakulások, sok helyütt a nemzetiségi kérdés s a szervezést vezető egyének eltérő felfogása mind közre játszottak a tekintetben, hogy a protestáns egyház jogélete a partikularizmus jellegét öltse. A létezésért folytatott százados küzdelmek nem engedtek időt egy minden oldalról higgadtan átgondolt egyházalkotmány megteremtésére s a

felkértem őket komolyan, hogy forduljanak másfelé. Sőt, a választás reggelén, a választási elnöknek egyenesen és ugyan ünnepélyesen megírtam, hogy engem szóba hozni se engedjen. Ezek szerént teljesen bizonyosnak tartottam, hogy fel sem fognak említeni.

Ezen hitben mentem a magunk kerületének választó gyűlésére, hol Tisza K. előre és közakarattal vala kitűzve. Azonban, az ezen választókerületben lévő városi képviselők, egy gyűlésökből, melyben én jelen sem valék, küldöttségileg felszólítottak engem a választás előtti délután, hogy majd holnap, a nagy választó közönségnek, ünnepélyes beszéddel Tiszát én ajánljam. Ezt én meg is tettem s T. K. általános egyhangúsággal elválasztatott, s egy fényes küldöttség neveztetett ki, mely Tiszát, ki épen jelen volt, meghívja. E küldöttség vezérévé és szónokává ismét én választattam, vagyis kiáltattam ki.

S ímé, a mint a küldöttséget vezetve a piacz közepére* lépek: találkozom a 2-dik választókerület egész tömegével, mely zászlósan jött érettem, s a választási elnök egyhangú elválasztatásomat, ott az Isten szabad ege alatt, tudtomra adá. Én iszonyúan meg voltam lepetve; de annyi időt vettem, hogy néhány körültem levő műveltekhez fordulva, kérdeztem: „mit tegyek, uraim?“ „El kell vállalni, nincs más mód“ stb. Mind e mellett is, a néphez intézett első rövid beszédben azt kértem, hogy válaszszanak mást. „Felelősség, hazafiatlanság, hidegség a közügy iránt!“ stb. kiáltának

* Az első kerület a kollégiumban, a második a városházán választott.
R. K.

a választók. „No ha így van a dolog, Uraim! akkor ám elvállalom“ stb. Ekkor felemeltek s a piacz közepén egy darabig vittek. Beillik komédiának is.

Midőn a küldöttség dolgát elvégeztem, mentem rögtön választóimhoz. Megköszöntem bizalmukat, a küldetést elvállaltam, s programmat röviden előadtam. Ekkor lett volna ám, sőt volt is nagy szükség a rögtönzési talentumra.

A választási elnök és egyebek mondják, hogy több ízbeli felszólításra, folyvást, egyhangúlag, egyetlen egy szó eltérés nélkül választattam. Levelem is hiában mutatott fel. A választók tudni sem akartak róla.

Most már iszonyú teher van lelkemen s csak arról gondoskodom, hogy miként szabaduljak meg tőle becsülettel. Ha felmegyek is Pestre, — hol, azt hiszem, nagyon pünkösti királyság lesz a mi dicsőségünk, — *előbb-utóbb kivágom magamat, mint a jó huszár s hazajövök kedves feleségemhez, kis fiamhoz és kathedrához. Itt van az én helyem.*

Ezekből láthatod, hogy nálunk nemcsak korteskedés nincs, sőt épen az ellenkező úzetett egész cynismussal. Itt reám nézve, az „Üstökös“-ként, követfogdosás volt.

II.

(Debreczen, 1861. Jun. 12.)

Midőn hozzád írtam,* azon hitben valék, hogy a hírlapírók darázs-serege fog reám támadni. Előbb úgy

* Ugy látszik, hogy mindjárt a május 31. beszéd után írt egy levelet R. I. Hegedűshöz; de ez — fájdalom — ma már nincs meg.
R. K.

zaklatott viszonyok között hevenyészett egyházi jogi intézmények átöröklődtek a béke századára is.

Az unio üdvös eszméjének megvalósítását célzó törekvés nem csak a hitelvi ellentétek zátonyán feneklett meg, hanem a merev jogi elkülönöttség és szervezeti különállás is gyanus szemmel fogadta azt, mint a mely centralisatiora és így a szűkebb körű autonomia megszüntetésére vezet, úgy hogy még Németországon is, hol pedig faji és nemzetiségi ellentétek nem kísértének, csak néhány államban jöhetett létre némi fusio az ellentétes álláspontok között, s még a nagy német egység megszületése sem képes többre vinni az unio ügyét.

Igénytelen nézetem szerint a hitelvi ellentétek terén eszközlendő kiegyeztetés kérdésének praesjudikal a szervezeti, a jogi egyöntetűség kérdésének megoldása. A külső akadályok leküzdése után biztathat alaposabb remény a belsők leküzdésére. Még ifju phantasiától is merészség volna az unio kérdésének mai állása mellett egy univerzális unio felőli álmom; ellenben annál indokoltabb és sikert ígérőbb az a törekvés, mely a nemzeti határokon belül igyekszik létrehozni azt. Hazánkban a megindult, de megszakadt unio-törekvés fonálát felvenni kiválóképpen időszerű és szükséges volna ma, midőn egyfelől az ujabban hangot adott ultramonta-

nizmus külső és a levegőben is benn levő vallási és egyházi közöny belső ellenségeinkkel folytatott és folytatandó harc az erők tömörülésének, consolidatiójának, egy nagyobb egységes egyházi organizmus létesítésének kérdését annyira vitalissá teszi. A nagyobb testben levő nagyobb vonzerő és nagyobb ellenállási képesség el nem vitatható.

Az unio-törekvés első stadiuma: megteremteni a hazai két protestáns egyház szervezeti és jogi egységét, reconstruálni egységes alapon a protestáns egyházjogot, melynek megvalósítására egy tudományos képzett egyházi jogi nemzedék van hivatva. Az egyházjog tudományos művelése a tisztult egyházi fogalmak előfeltétele. Ha ez az előfeltétel megvan, sokkal könnyebben megy az ellentéteknek az abstractiók világában való kiegyeztetése, mi viszont a kiegyezés gyakorlati megvalósultára nyitna biztosabb kilátásokat. Az egyházjog tudományos művelése nyujtana reményt az egyházi jogi politika elveinek tisztázására és arra, hogy tudományos indokolással az egyház lényege és céljának legjobban megfelelő egyházalkotmányt és szervezetet felmutatva egyszersmind reá mutatna arra az egységes szervezetre, melyben az úgy is csak látszólagos érdekellentétek szép harmóniában simulnának el és a melyben teremné áldásos gyümölcseit az unio.

hallottam, hogy Desewfi, aztán hogy Ürményi, végre hogy Horvát Döme fog czáfolni; de ez mind elmúlt, s én még csak távolról sem képzelhettem azt, hogy már valaki a képviselők közül, sőt hogy éppen Deák czáfoljon. Ha ezt előre gondolhattam volna, akkor én is határozottabban utaltam volna az ő beszédjének némely pontjaira; mert ennek hiánya szülte azt, hogy némely ponton félreért engem Deák, s nem azt czáfolja, a mit én felállítottam, vagy felállítani akartam. Én valóban azt hittem, hogy valamint számtalan más beszéd elhangzott minden tüzetes czáfolat nélkül: így fog az enyém is.

Most már természetes, hogy parlamenti dolgot, irodalmi polemia mezejére vinni, én legalább nem fogok, különösen Deák ellenében, kinek czáfolatára pedig igen sok észrevételeim volnának. Majd később talán, ha szükségét látom, egy önálló füzetet írok, mert forrásaim vannak; hiszen beszédemnek a pragmatica sanctióra vonatkozó része is, gyökeres vizsgálatnak s önálló tanulmánynak eredménye. Ezzel a pr. sanctióval nagyon meg fognak a mi embereink akadni. Már Deák is bevallja legközelebbi módosítványában, hogy annak tartalma is más, mint a mi örökösödési törvényünknek, a melyet valóban haszontalanság most már nekünk pr. sanctióvá keresztelni.* Deák, a maga indítványában

* Révész Imrénének a pr. sanctióra vonatkozó nézeteit Kossuth Lajos teljesen osztotta s a nála megfordult magyarok előtt — mint atyámtól hallám — több ízben igen nagy dicsérettel kiemelte. Ugyancsak Kossuth Lajos, Iratainak II. kötetében, a 255. lapon foglalkozott e kérdéssel. Erre a „Budapesti Szemle“ 1881. évi februári füzetében

21-szer említi a pr. sanctiót; s ah, mily tele pofával mondogatták a többiek is, s különösen Klauzál: *prag—má—ti—ca sanctio!* Azért igen nagy zavarba hoztam őket. Azt nem is képzelheted, mennyire feldühödött ellenem a feliratos párt, különösen a ti Kazinczi Gáborotok, a ki csodálatos kosztosa az Ur Istennek.

III.

(Debreczen, 1861. Junius 21.)

Említéd a minap, hogy képviselőségről való lemondásomban némelyek megütköztek. Itt Debreczenben pedig iszonyúan megtámadott a tömeg miatta. Mondatott, hogy félénk vagyok, hogy megcsaltam a bizalmat, hogy ezt soha magamról le nem mosom, hogy most újra elválasztanak, s ha el nem vállalom, akkor papnak sem keltek. Jóakaróim nem győzik hallgatni kisebbitésemet, rágalmoztatásomat. Mind e mellett forma szerént el akarok megint választani, s a községtanács bizalmat szavazott irántam. Per se, hogy ha elválasztanak, a minek én ugyan ellene munkálok, semmi szín alatt el nem vállalom, hiszen nem lehetek nyomorult szörnyeteggé. Édes barátom! *ha én elveimhez, melyeket nyilvánítottam, hű akartam maradni: szükségesképen haza kellett jönnöm, a szavazás előtt.* A ki valamely kérdés felett szavaz, az ezzel tetteleg nyilvánítja, hogy a többségnek magát alá-

(242—257. lapokon) „Kossuth és a pragmatica sanctio“ cím alatt egy névtelen czáfolat jelent meg, mely nemcsak K. L., de R. I. érveivel is foglalkozik. R. I. azonnal megszerezte e füzetet, átolvasta és margális jegyekkel kísérté az őt is czáfoló értekezést; határozottan nyilvánítá előttem, hogy válaszolni is fog reá; azonban pár nap mulva, febr. 13-án, elhunyt!

Az egyházjog tanítását sokkal inkább fel kellene karolni a protestáns theológiákon, mint a hogyan az történik. Az egyházjogot ki kellene emelni abból az alárendelt helyzetéből, melyet mint tantárgy a theologiai tárgyak mellett elfoglal. Hazai theologiai intézeteinkben mint heti 5 órás tárgy egy féleven át hallgatandó; úgy hogy a szaktanár kénytelen megelégedni azzal, ha az egyházjog forrásait, a házassági jogot és a tételes egyházi törvényeket megismertetheti hallgatóival. Szerencsések azok a theologiai intézetek, melyek egyetemen állván lokális vagy szervi kapcsolatban, hallgatóiknak lehetővé válik az egyházjogot egész terjedelmében hallgatni. Az egyházjog tudománya, míg annak csak sekélyein járunk, ridegségével és tárgyának casuisticájánál fogva kissé visszarettent, ellenben ha mélységét és magasságát átkutattuk, ellenálhatatlanul von magához. Az egyházjog kiválóan jogi tudomány lévén, tökéletes megértése jogi előképzettséget igényel. Épen egyfelől a tárgy illetén természete, másfelől az a körülmény, hogy a vele foglalkozni hivatottak theologiai előképzettségük, okozza azt, hogy a protestáns lelkészi kar kevés egyházjogászt tud soraiban felmutatni. Szerintem a jogi előképzettség megszerzése végett nem szükséges az egész profánjog felölelése, mert a kánonjogban számtalan profánjogi tétel benn-

foglaltatik és viszont; úgy hogy az egyházi és kánonjog bővebb és behatóbb tanítása illetőleg tanulása folytán a jogi segédtudományok csaknem feleslegessé válnak; hiszen köztudomású, hogy a kánonjog-tanítás a közép korban sok helyet a jogi oktatásnak nemcsak hogy kiegészítő részét képezte, hanem egyedül is képviselte azt. A katolikus egyház- és kánonjogot nekünk protestánsoknak sem szabad előítéletszerűen kicsinylenünk. — Tanulhatunk belőle egységet, egyetemességet, szabályosságot, rendszert az egyh. alkotmány és egyházi ténykedések terén, minek megbecsülhetetlen hasznát vehetjük nemcsak az egyházi legistatív, adminisztratív és executiv functioknál, hanem az unio ügyének szolgálásánál is.

Baltasár Desső.

Főiskolánk anyagi ügyeinek intézése.

A debreczeni főiskola anyagi ügyeinek intézése első sorban az úgynevezett gazdasági tanács kezeibe van letéve. Ő helyezi el a rendelkezés alatt álló összegeket jelzálog-kölcsönre; vásárol, ha jónak látja, értékpapirokat; a földbirtokokat haszonbérbe adja; felügyel, legalább fel kellene ügyelnie arra, hogy a bérlők a bérelti szerződés minden pontjának lelkiismeretesen eleget tesznek-e; felügyel, illetőleg felügyeltet a főiskola összes épületeire, ezeknek jókarban és tisztán tartására; fel-

rendeli. Ezt pedig én, ezen kérdésben semmi szín alatt nem tehettem; mert azt hiszem, hogy más dolog az új törvények hozása, más a meglévő törvények iránti hűség. Ez utóbbi esetben, ha egy magam vagyok is száz ellenében: engedni nem fogok. Ezt én megirtam még kezdetben a debreczenieknek. És örülök rajta, hogy így tettem; mert íme, Deák már ismételve nyilvánította, hogy a felírás nem a többség, hanem az egész ház ténye, — a mint az aláírás is mutatja. Én pedig azt nyilvánítám, hogy Ferencz Józsefhez csak mint hódítóhoz lehet felírni, s hogy én ezt semmi szín alatt nem teszem, inkább haza jövök. Miként vehettem volna hát részt a szavazásban? Deák ezt átértette s azért nevezi lépésemet tiszteletreméltó jellemzilárdáságnak; s íme a tömegetől, melyet roszakaróim bujtottak fel, mégis, mit kell szenvednem. Bizony nincs ok kimélngetni az embereket.

* * *

Azt hiszem, a fentebbiekben a legvilágosabban megmondotta maga R. I., hogy miért mondott ő le, még a döntő szavazás előtt, a képviselőségről. Saját nyilatkozatával, a leghitelesebb tanuval vethetünk véget minden további találgatásoknak vagy feltevéseknek. Különben, mint fentebb érinti is, már országgyűlési beszédében előre jelezte és indokolta elhatározását. „De mindezekből még az is szükségesképen következik, hogy ő Felségéhez nem írhatunk másként, mint meghódítottak a meghódítóhoz, mint subjugáltak a subjugálóhoz. Ezt pedig mi, kik népfelségi jogoknak s történeti alkotmányunk vagyunk képviselői, őrei és védelmezői, semmiképen

nem tehetjük; mert ez nem egyéb lenne, mint az alkotmányos és jogi álláspontnak tettleges elhagyása, vagy legalább ignorálása. A mit én ugyan részemről, mint hazámnak egyik képviselője, soha sem teszek s később vagyok inkább haza menni, mintsem hogy a népfelségi jogoknak s a történeti alkotmányunk álláspontját csak egy perczre is elhagyjam.“ (Orsz. gyűlési beszéd, 1861. május 31., 17. és 18. l.)

Ez, azt hiszem, elég világosan volt mondva; Révész Imrének ezen nyilatkozat után feltétlenül le kellett mondania képviselőségéről, még a döntő szavazás bekövetkezése előtt. Eötvös Károly az „Egyetértés“ 1881. február 20. számában közölt cikkében (Emlékezés Révész Imrére) szintén kiemeli e mozzanatot; Ballagi Mór R. I. felett tartott akadémiai emlékbeszédében (18. l.) hasonlóképen kimondja, hogy Révésznek „csakhamar be kellett látnia, hogy a ki, mint ő, meggyőződése rovására sem az emberekkel transigálni, sem a viszonyokhoz simulni nem tud; ki a népfölség nevében beszél, s azokat az elveket vallja, melyeknek országgyűlési beszédében oly erős kifejezést adott, nincs teendője oly gyűlésben, mely a 67-iki kiegyezés előjátékát képezte.“

Ennélfogva tehát téves b. Kaas Ivornak a képviselőház 1889. évi márczius 13-iki ülésén tartott beszédében foglalt azon állítása, mintha R. I. azért mondott volna le mandátumáról, mert „Debreczen városának néhány kitűnő polgára bizalmi feliratot küldött Deák Ferencznek.“ (Pesti Napló, 1889. márcz. 14. száma.)

Révész Kálmán.

ügyel a pénztár kezelésére, a számadások pontos és lelkiismeretes vezetésére stb. stb.

Egy szóval a főiskola anyagi ügyeinek vezetése, eképen vagyonának egyfelől hű megőrzése, másfelől lehetőleg jövedelmezővé tétele a gazdasági tanács kezeibe van letéve. Minthogy pedig az idő ma gyorsabban halad, mint valaha, az intézmények fejlesztése, korszintonalon tartása fokozott mértékben újabb és nagyobb kiadásokat, milyenekről évtizedek előtt álmodni is alig lehetett, követel: annálhogy azt lehet mondani, hogy azon összefüggésnél fogva, mely az anyagi és szellemi élet között fennáll, a főiskola fejlődése és virágzása első sorban attól függ, hogy a főiskolai gazdasági tanács miképen tud megfelelni nagyjelentőségű hivatásának.

A főiskolai gazdasági tanács olyan elemekből áll, hogy az a jóhiszeműséget feltétlenül megérdemli, annak, az én legjobb tudomásom szerint, minden tagja szeretettel és kegyelettel csügg a főiskola minden ügyein, Ossát Pelionra raknák, de kérdés, hogy a főiskolai gazdasági tanács a mai szervezete, ügyrendje, a hatósága alatt álló pénztári hivatal szervezete, ügyvitele, az ügyészi hivatal munkaköre által nagy és felelősségteljes feladatai teljesítésére oly módon és mérvben képesítetik-e, a mint azt tőle megvárni, sőt követelni lehet?

Nézetem szerint a gazdasági tanács munkaterve, működési rendje elavult, nehézkes, czéltalan; annál fogva az a legnagyobb mértékben reformra szorult. A legjobb akaratú s legbölcsebb emberek igyekezete is eredménytelen lehet czéltalan és helytelen rendszer mellett.

A főiskolai gazdasági tanács szervezete s munkarendje nem illik bele a mai modern világba. Megmondom pár szóval.

Tudtommal akkor, a midőn a főiskolai gazdasági tanács szerveztetett, Debreczenben egyetlen pénztár állt fönn, a Debreczeni Takarékpénztár, ma egy sereg pénztár van Debreczenben, s kínálja pénzét s mily gyorsan, mondhatni egy pillanat alatt szolgál a kölcsönkérőnek. És mi nálunk? A főiskolai gazdasági tanács rendszerint egyszer ül össze havonként. Ide csak az olyan jó kölcsönért, a ki várhat s a ki még nem tudja, hogy az Első Debreczeni Takarékpénztár 6½ % mellett törlesztésre ad kölcsönt. Hát a nagy kínálat s a hitelművelet gyors keresztülvitele mellett a mi nehézkes rendszerünk a főiskola anyagi ügyeinek világos károsodására fennállhat-e sokáig, szabad-e megtérni, hogy fennálljon?

Hát a főiskolai pénztári kezelés, számadás és számvizsgálat mostani rendszere kiállja-e a komoly bírálatot? lehet-e az megnyugtató, a hibák és bajok ellen van-e abban igaz biztosíték, eshetőleg visszélésekből származható veszélyek ellen vannak-e czélszerű óvintézkedések? Ki tudna s merne e kérdésekre jó lélekkel felelni? Avagy egészséges állapot-e az, hogy a több évről felgyűlt számadási hátrányok

feldolgozására épen egyik főgymnasiumi tanárt kellett felkérni? stb. stb.*

Épen azért a pénztári ügykezelést, számadást és számvizsgálatot egészen új alapokra kell fektetni.**

A főiskola vagyoni életére nézve elhatározó befolyású az ügyészi hivatal ténykedése, tehát munkakörének s feladatának megállapítása és meghatározása. Az ügyészi hivatal eddigi berendezése a régi patriarchalis viszonyoknak megfelelő, régen azzal is boldogulni lehetett. Eddig a főiskolánál sok hivatal dignitas számba ment.

Az én szerény nézetem szerint a mai hitelviszonyok s nagy pénzügyi átalakítások között a főiskolai ügyészi állást valódi hivatalnak kell tekinteni, az ügyésznek a főiskola épületében állandó hivatali helyiséggel kell bírnia, a hol ő a napnak meghatározott óráiban található legyen. Épen azért ügyészül csak olyan egyén volna választható, ki semmi más hivatalt vagy oly megbízatást nem fogad el, a mely az állandó itthon tartózkodásban s a főiskola ügyeinek megszűnés nélkül való s személyes intézésében gátolná.

Jól tudom, hogy helyettesítheti is magát az ügyvéd. Jól tudom, hogy előkelő ügyvédek irodáiban vannak képzett, ügyes alkalmazottak; azonban a főiskolai ügyészi hivatalt mi olyan természetűnek tartjuk s attól oly sokat várunk és kívánunk, hogy annak sikeres és áldásos betöltését csakis magától a megválasztandó ügyésztől reményljük. Mi tehát a helyettesítési rendszerről hallani sem akarunk, azt a főiskolára károsnak és veszélyesnek tartjuk.

Tevékeny, fáradhatlan, egyházat és iskolát lángoló szerető, tisztán, kizárólag ügyvédséggel foglalkozó, tehát állandóan itt lakó s a főiskola ügyeit folytonosan ellátó férfúra van szükség.

Ne jutalmat osztogassunk, ne dignitásokat keressünk, hanem azt nézzük, hogy ki fogja a főiskolát testtel és lélekkel szolgálni, ki tud minél többet és áldásosan működni a főiskola javára.

Üresedésben van az ügyészi és pénztárnoki állás. Egyiket sem tölteném be állandóan, míg mindenik munkaköre és kötelessége ujonnan és részletesen megállapítva nincs.

* Meg kell jegyeznünk, hogy a nagy munka elvégzésére alig is kínálkozott más alkalmas munkaerő, mint az illető gymn. tanár, a ki a kollegium gazdasági ügyeivel, több éven át folytatott gazd. tanácsjegyzői működése közben, alaposan megismerkedhetvén, legtöbb biztosítékot nyújtott arra nézve, hogy ezt a nehéz munkát sikeresen elvégezheti. Épen ezért még a boldogult pénztárnok életében nyerte ez irányban a megbízatást, a melyet a pénztárnok közbejött halála még súlyosabbá tett. Ő azonban e feladattal megbirkózott s ma a számadások az utóbbi évig készen vannak. Ha e rendkívüli elfoglaltság miatt talán a tanügy hátrányt szenvedett, annak épen oly kevésé oka Elek Lajos kartársunk, mint mi magunk. Hanem igenis oka a rendszer, a mely kétségkívül fent és alant reformra szorul s azért teljesen jogosult cikkiró úrnak, lapunk kiváló állású barátjának mostani felszólalása.
Szerkesztő.

** Tudomásunk szerint e tárgyban a gazd. tanács meg is tette a szükséges lépéseket, új pénztári kezelési és ügyészi eljárási szabályokat dolgozott ki s azokat a legközelebbi egyházkerületi közgyűlés elé fogja terjeszteni. Remélhető, hogy a helyzet ez által lényegesen javulni fog, bár mi még most is sok nehézséget látunk.
Szerkesztő.

Sőt gondolják meg a vezetők, hogy nem jött-e el már sürgősen ideje a pénzkölcsönzés módja megváltoztatásának is?

Míg a nagy tőkék felett rendelkező bankok minden nap osztogatják a kölcsönt, vajjon várhatjuk-e a mi nehézkes rendszerünk mellett, hogy a hitelt keresők hozzánk forduljanak s ne legyünk kénytelenek 120—150 ezer forintnyi összegeket 4%—4½%-ra elhelyezni.

Ardet Ucalegon. Siessünk.

Egyházkerületi.

TANÜGY.

A Bodolay-féle nyugdíjügy.

Ismétlően foglalkozunk ezzel az ügygyel, nemcsak azért, mivel a tiszántúli ref. tanáregyesület legtöbb tagját anyagilag is érdekli, a mennyiben az egyesület kebelében fennállott nyugdíjintézetbe teljesített befizetéseknek mintegy négy tizedrészéről összesen 5300 frtról kellett lemondaniok Bodolay László özvegyének gyám-dija biztosítása céljából, ha részére az országos tanári nyugdíjalapból ellátást kieszközölni nem sikerül, hanem azért is, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszternek ez ügyben hozott határozata után általános elvi jelentőségűvé vált az ügy, a mely minden felekezeti tanárt érdekel, a ki az országos tanári nyugdíjintézet kötelékébe tartozik. Arról van ugyanis szó, hogy az 1894. évi 27. t. cz.-ben a felekezeti tanárookra nézve biztosított jogok érvényére nézve elegendő-e a törvényben megszabott minőségű tanári szolgálat, vagy e mellett megelengedhetetlen követelmény-e az is, hogy a tanár neve abban a pillanatban, a mikor a nyugdíjazás vagy gyám-dijazás szüksége beállott, már be legyen igtatva hivatalosan az országos tanári nyugdíjintézet tagjainak lajstromába. Mert nemcsak a törvény életbeléptetésének átmeneti stadiumában, hanem a jövőben is bármikor előfordulhat az az eset, hogy valamely tanár már rendszer tanári szolgálatban ugyan, de az előtt hal meg vagy válik munkára képtelenné, mielőtt a nyugdíjintézetbe való formális felvétele, a mit valami nagy gyorsasággal nem szoktak a miniszteriumban végezni, tényleg megejtetett.

A Bodolay-féle eset épen ilyen természetű. Bodolay László, mezőturi ref. főgymnasiumi igazgató halála ugyanis annak a félévnek a folyamában történt, a mely a tanintézetek számára az orsz. nyugdíjintézetbe való jelentkezésre ki volt tűzve. Ez a határidő 1895. május 16-án járt le. 1895. ápril 24-én, a mikor Bodolay meghalt, a mezőturi tanárok, közöttük a Bodolay okmányai is a felküldésre készen állottak. Mivel azonban abban a miniszteri körrendeletben, a melyben az okmányok beküldésére hivattak fel a tanintézetek, szó szerint az mondatott, hogy ez a felhívás a törvény végrehajtása illetőleg az orsz. nyugdíjintézet megalkotása érdekében történik, a mezőturi tanári kar úgy gondolkozott, hogy egy még meg nem alkotott nyugdíjintézet az özvegy számára gyám-diját nem adhat s ennél fogva Bodolay okmányainak a felterjesztését már feleslegesnek tartotta. Mikor azonban egyes tanintézetek felvétele már megtörtént és köztudomású lett, hogy a törvényben megszabott összes terhek 1894. szept. 1-től követeltetnek, tehát oly időponttól, a mikor Bodolay még életben volt, a mezőturi tanári kar az özvegy nevében kérvényt

intézett a miniszteriumhoz, a gyám-dij és nevelési járuléki kiutalványozása iránt. A miniszter azonban a kérelmet megtagadta, azon oknál fogva, mert az okmányok annak idején a többiekkel együtt nem terjesztettek fel, halála után pedig Bodolay László már új jogokat nem szerezhet.

Erre a nem remélt eredményre a tiszántúli ref. tanáregyesület választmánya vette kezébe az ügyet. 1896. október 31-én tartott ülésében elhatározta, hogy az ügyben felterjesztéssel él a miniszterhez s egyszersmind, hogy e lépésének nagyobb nyomatékot biztosítson, megbizta a tanáregyesület elnökét, hogy az előterjesztést személyesen nyujtsa át a miniszternek, az államtitkárnak és a törvény végrehajtására kirendelt bizottság elnökének, intézkedett továbbá az iránt, hogy az előterjesztés az említett bizottság minden tagjának másolatban szintén megküldessék.

Az előterjesztést teljes szövegében itt közöljük:

Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi
Miniszter Úr!

Bodolay László, volt mezőturi ev. ref. főgymnasiumi igazgató tanár 1895. évi április hó 24-én meghalván, özvegye, Dörgő Mária 1896. február 19-én kelt kérvényében, melyet a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöke 1896. február 25-én 397. sz. a. terjesztett fel, azzal a kérelemmel fordult Nagyméltóságodhoz, hogy az 1894. évi 27. t. cz. alapján ő és kiskoru gyermekei az országos tanári nyugdíjalapból állandó ellátásban részesíttetnek. Kérvényéhez csatolva elhunyt férjének mindazon okmányait, a melyeknek alapján, az országos tanári nyugdíjalappal szemben igénye megállapítható s a melyeknek kiállításáról az elhunyt tanár az országos tanári nyugdíjintézetbe való felvételére céljából még maga gondoskodott, de a melyeket a mezőturi egyházi hatóság épen a váratlanul bekövetkezett halál eset által okozott zavarban a többi tanárok okmányaival a püspöki hivatalhoz már nem küldötte be s így a püspöki hivatal sem terjeszthette fel Nagyméltóságodhoz.

Nagyméltóságod azonban f. é. július 29-én 16748. sz. a. a püspökhöz intézett leiratában özvegy Bodolay Lászlónét kérelmével elutasította, azzal az indoklással, hogy „jól lehet a múlt évi április 24-én elhalt tanár belépési nyilatkozatát múlt évi április 20-án írásban kiállította, a püspöki hivatal 1894. évi április 29-én 966. sz. a. kelt jelentése mellett az elhalt tanár okmányait már nem terjesztette fel s ehhez képest a tanár az országos tanári nyugdíj- és gyámintézete kötelékébe föl nem vétetett és halála után új jogokat egyáltalában már nem szerezhetett.“

A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület választmánya magáévá tevén az elhalt tagtárs családjának ezen ügyét, elhatározta, hogy mivel a kérelemnek ily értelmű elintézésében nem nyughatik meg, újból felterjeszti Nagyméltóságodhoz özvegy Bodolay Lászlóné kérvényét, hogy azt az alább előadandó indokok figyelembe vételének kérésével újabb megfontolásra és kedvező elintézésre ajánlja Nagyméltóságodnak.

Véleményünk szerint az ügy elbírálásánál, mint a dolog érdemére nem tartozó, egészen figyelmen kívül hagyandó az a kérdés, hogy Bodolay László okmányai 1895. április 29-én a mezőturi főgymnasium többi tanárainak okmányaival egyidejűleg vagy pedig később terjesztettek-e fel Nagyméltóságodhoz.

Mert ha az okmányok 1894. április 29-én a többi tanárok okmányaival együtt terjesztettek volna is fel, felterjesztésök akkor is már Bodolay László halála után

történt volna s ebben az esetben ép úgy lehetett volna hivatkozni arra az elvre, hogy halála után senki új jogokat nem szerezhet; bár valószínű, hogy a már meg-ejtett felvétel érvényessége utólag nem támadtatott volna meg.

Ámde meggyőződésünk szerint ebben az esetben nem is halál után való jogszerzésről van szó, hanem oly jogokról az érvényesítéséről, a melyet Bodolay László, a mennyiben a múltban teljesített tanári szolgálata az 1885. évi XI. t. cz. szerint beszámítható, épen ezen tanári szolgálata által magára nézve már életében megszerzett s a mely jogának teljességéből semmit sem vonhat le az az esetleges körülmény, hogy ezen jogának még életében való hivatalos megállapítását és regisztrálását az épen e czélból megindított hivatalos eljárás közben bekövetkezett halála megakadályozta.

Nagyméltóságod ugyanis azon leirataiban, melyekkel a fentartó testületeket a tanároknak az országos tanári nyugdíj- és gyámintézetbe történt felvételéről értesítette, világosan kimondja, hogy az 1894. évi 27. t. cz. jogi hatálya 1894. szeptember hó 1-ső napjától számítatik s ebből kifolyólag elrendeli, hogy mindazon kötelezettségek, melyeket a szóban levő törvény a tanintézetekre nézve az orsz. tanári nyugdíjalappal szemben megállapít, már 1894. szeptember 1-től kezdve teljesítendők. Ámde, ha a törvény 1894. szept. 1-től kezdődőleg a iskolákra rótt kötelezettségek tekintetében végrehajtatik, ebből szükségképen következik, hogy a törvény által biztosított jogokat is meg kell adni minden olyan esetben, a mely 1894. szept. 1-től kezdve az országos tanári nyugdíjintézet kötelékében álló tanintézetek körében felmerült, ha csak valamely törvényszerű kellék hiánya a törvényben megszabott kedvezmények megadását az adott esetben ki nem zárja.

Tény, hogy a mezőturi főgymnasium az országos tanári nyugdíj- és gyámintézet kötelékébe 1894. szept. 1-től kezdődő kötelezettségekkel felvétellett.

Tény, hogy Bodolay László az 1894. évi szept. 1-től, 1895. ápr. 24-én bekövetkezett haláláig, tehát oly időben, a melyről az 1894. évi 27. t. cz. összes rendelkezései a mezőturi ev. ref. főgymnasiumra nézve már érvényeseknek tekintetnek és a kötelezettségek tekintetében végre is hajtatnak, ezen intézetnek tényleges szolgálatban álló rendes tanára volt.

Tény, hogy ő az 1894. évi 27. t. cz.-ben a felekezeti tanárookra, tehát reá nézve is biztosított jogok érvényesítése iránt, mihelyt erre a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 1894. nov. 16-án kelt 55360. sz. körrendelete által az alkalom megadatott, a körrendeletben előirt lépéseket megtette, a szükséges okmányok kiállításáról, melyek mind az ő halálát megelőző időről keltek, gondoskodott, belépési nyilatkozatát is sajátkezűleg írásban kiállította s felterjesztését iránt csak azért nem intézkedett, mert mielőtt mint igazgató, a tanárok okmányait a magáéval együtt felterjeszthette volna, meghalt.

Tény, hogy az 1894. évi 27. t. cz.-nek nincs oly rendelkezése a melynek alapján az illető tanár igényét semmisnek kellene tekinteni azon oknál fogva, mert igényének bejelentésében az erre kitűzött időn belül következett halála megakadályozta.

Az 1894. évi 27. t. cz. 4. §-a mely azt mondja, hogy ha az iskolafentartó tanintézetével a jelentkezésre kiszabott idő, t. i. a törvény életbe léptét követő félév után lép be az országos nyugdíj- és gyámintézetbe, köteles a törvényben elősorolt járandóságokat visszamenőleg is akként leróni, mintha a törvény életbe lép-

tekor állt volna be a nyugdíjintézet kötelékébe, ellenkező esetben alkalmazottjainak szolgálata a nyugdíjigényre nézve csakis a nyugdíj- és gyámintézetbe való belépéstől számítatik, a szóban forgó esetre nem alkalmazható, mert ez a pont nem az egyes tanárok, hanem a tanintézetek belépéséről szól, a mezőturi főgymnasium fentartó testülete pedig belépését s kitűzött időn belül szabályszerűen bejelentette.

Mindezeknél fogva úgy vagyunk meggyőződve, hogy özvegy Bodolay Lászlóné, kinek férje az 1894. évi 27. és 1885. évi 11. t. cikknek értelmében nyugdíjigényre jogosító alkalmazásban 28 évet töltött, az országos tanári nyugdíjalapból nyerendő állandó ellátásra kétségtelen igénynyel bír s hogy kérelmének megtagadása a törvény betűivel sem volna igazolható, de annál kevésbbé volna megegyeztethető a törvény szellemével, a melynek elvégre is az az egyedüli intentiója, hogy a nem állami javadalmazásban részesülő, de teljesen az állami érdekek szolgálatában álló tanárok és családjaik a végső nyomortól megóvassanak.

Ezt az intencziót oly okok alapján meghiúsítani, melyek nem a törvény rendelkezéseinek alapszanak, hanem a törvény végrehajtásának esetleges módozataiból folynak, sem jogos, sem igazságos eljárás nem volna. Hogy pedig a kérelem elutasításának indoka ily esetleges, pusztán a véletlentől függő körülményre van alapítva, az kitűnik abból is, hogy ha a tanintézetek jelentkezésére megszabott félévet nem 1894. november 16-tól, mint hogy ez tényleg történt, hanem, a mint a törvény 4. §-a ez iránt intézkedik, a törvény életbe léptének napjától, vagyis 1894. szeptember 1-től kezdődőleg tűzi ki a nagyméltóságú tanügyi kormány, akkor a határidő 1895. február 28-án, tehát oly időpontban járt volna le, a mely után Bodolay László még csaknem két hónapig életben volt és ebben az esetben Bodolay László jogosultságának kétségbe vonására az alkalom hiányozván, a jelen vitás ügy fel sem kerülhetett volna.

Teljes bizodalommal kérjük tehát Nagyméltóságodat, kiben nemcsak a tanügy munkásainak fenkölt gondolkozású pártfogóját, hanem a magyar jogtudomány egyik kitűnőségét is tiszteljük, hogy Bodolay Lászlónak ide mellékelt okmányait tanári szolgálatának beszámíthatósága szempontjából érdemleges elbírálás tárgyává tétetni s ennek eredményéhez képest özvegyének és árváinak az országos tanári nyugdíjalapból állandó ellátás elrendelése iránt való kérelmét kegyesen teljesíteni méltóztassék.

A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület választmányának Debreczenben, 1896. október 31-én tartott gyűlése megbízásából alázatosan előterjeszti *Géresi Kálmán*, a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület elnöke.

K. S.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

40. Adatok a belényes-ujlaki ev. ref. egyház történetéhez.

(Folyt. és vége.)

Építkezések. Jegyzetek. A templom ujonnan szarufázatott és zsindelyezett 1812-ben. A templom meg-nagyobbított 1813-ban. Új mennyezet, ablakok, székek készítették 1819-ben. A parochiális ház náddal fedetett 1824-ben, megsindelyezett 1876-ban, új építettett cserép fedélzettel (eleje 10 méter, hátulja 21 méter) 1895-ben 1600 forint költséggel; az egyháztagok köz-munkát teljesítették. Az iskola épült 1825-ben, az új

iskola 1864-ben, cserép fedélzettel. A torony épült 1826-ban, bebádogoztatott 1888-ban 600 forint költséggel. A templom mennyezete és a két kar megigazított és befestetett 1889-ben 100 forint költséggel. Az iskola 1889-ben kibővített 40 forint költséggel. A szószék (kathedra) újból befestetett, bearanyoztatott 1890-ben 20 frt költséggel. 1890-ben új templomi székek készítették 300 frt költséggel. 1891-ben 60 frt költséggel a tanítói lakon egy ölt készítettet. — A b.-ujlaki ev. ref. egyház *kiadása 10 évről* 4821 frt 15 kr., *15 évről* 5908 frt 02 kr. Ebbe a lelkészi és tanítói fizetés nincs beszámítva.

A lelkészi fizetés volt 1891-ig: egy véka buza, egy véka tengeri, 30 krajczár s egy hegyi szekér fa minden házaspártól. A tanítói fizetés volt: 9 krajczár, fél véka buza, $\frac{1}{4}$ -ed tengeri, fél szekér fa. Az özvegyek félbért fizettek, ha szegények voltak, 30 krt fizettek csak. Tandíjj volt: minden gyermekért fizettek 40 krajczárt, $\frac{1}{2}$ véka tengerit. Ez a fizetés 1891-ben osztály szerinti egyházi adófizetéssé alakítottatott át, 12 osztály lett felvéve. Az első osztálybeliek fizetnek 35 kr., $\frac{1}{4}$ v. buzát, $\frac{1}{4}$ véka tengerit; a II-ik osztály 70 krt, $\frac{1}{2}$ v. buza, $\frac{1}{2}$ v. tengeri s így tovább minden véka gabona után 70 krt; a 12-ik osztályban fizetnek 4 frt 20 krt, 3 v. buzát és 3 véka tengerit.

A lelkészi új fizetés ez: készpénz 178 frt, 32 köből buza, 32 köből tengeri. A tanítói új fizetés: készpénz 100 frt, 18 köből buza, 18 köből tengeri. Tandíjj törölve; tehát itt 1891. óta ingyen iskoláztatás van.

2-ik jegyzet. Adományok újabb időről: A község büntetéspénzből minden évben át ad az egyháznak, 1890-ben 300 frtot, 1891-ben 100 frtot adott a község. E pénzt a kavicsbánya eladásából kapta a község.

Az ismétlő iskola felállított B.-Ujlakon 1879-ben Sipos János segédlelkész által, 1878-ban Vadászon mint időközi lelkész állította fel, 1877-ben Boros-Sebesben. A borossebesi ismétlő iskola volt az első ismétlő iskola 7 növendékkel a n.-szalontai egyházmegyében, a mely a Schematismusban Sarkadnak íratott tévedésből. 1894-ben felállított lelkész által az 5-ik, 1896-ban a 6-ik elemi osztály. Most már 6 osztályu az itteni elemi iskola.

Földek: az egyház földje 2 hold 1600 □ ölével számítva. Lelkészi föld 5 hold 1600 □ ölével számítva. Tanítói föld 1 hold és 800 □ öl, 1600 □ ölével számítva. A földek adóját az egyház fizeti.

1868-ban a félfa gazdasági épületeivel behordott gabonáival együtt elégett. Legalább 20.000 frt kárja volt akkor a falubelieknek, e nagy tűzvész évfordulati napját megünnepelte vagy 10 évig az ujlaki nép. Ekkor a következő ének énekeltetett a templomban (melyet a lelkész fia Sipos Imre, akkor 7-ik gymn. osztálybeli tanuló Kecskeméten írt):

Dallam a LXXXIX. zsoltár szerint:

„1. Isten, Hozzád repül tört szívvel énekünk,
Hozzád repül, habár elborúl kebelünk;
Mert nagy hatalmadnak gyászos emléke e nap,
Melyen megizleltük a végzetes poharat.
Öröm helyett úrmöt találtunk pohárban.
Keservünkben vigaszt reménylünk csak halálban.

2. Dúlt a vész körülünk, dúlt a tűz körülünk,
Vad lángok csapdostak, a merre csak néztünk.
A szegény földmives hajléka rom, hamu lett.
Bánatjába szive majd hogy meg nem repedett.
A fuvalom messze elvitte a jajszókat.
A zöldelő hegyek visszhangozták azokat.

3. Nagy a Te kegyelmed, mi Urunk Istenünk,
Midőn ily vész miatt nem hagytál elvesznünk;
Szilárd hitet adtál népednek keblébe,
Midőn nem engedted őtet esni kétségbe.
Mert a földjavak elenyésznek örökre,
Csak a hit marad meg mindenkor szívünkbe.

4. Oh, Urunk, teremtőnk, hála nagy nevednek,
Ki az ember sorsát ily bölcsen rendezted;
Hogy ha eljő is rá a nyomorúság napja,
Felderülend ismét a boldogság hajnala.
S a vérző szív balsamot nyer fájó sebére,
Körül özőnlendi a boldogság dicsfénye.

5. Hátalatt szívünkbe szállt fel Hozzád imánk,
Meghallgattál minket, jó Istenünk, Atyánk!
Eltávoztván innen, viszünk magunkkal kincset,
Melyet a tűz lángja soha meg nem emészthet.
Viszünk szívünkbe hit, remény, szeretetet,
Ez megvédi vésztől mindenha te népedet.“

Ennyi adattal járulok a majdan valaki által megírandó belényes-ujlaki ev. ref. egyház történetéhez.

Kiváló tisztelettel vagyok Belényes-Ujlakon, 1896. április 16-án

Sipos János,
ev. reform. lelkész.

41. Az ér-endrédi ev. reform. egyház rövid története.

Az ér-endrédi ev. reform. egyház, csakhamar a reformáció bejövetele után 1548-ban megalakult, miként ez a nagy-károlyi ev. ref. egyházmegye leváltárában feljegyezve van.

A község lakosai legnagyobb részben nemesi kiváltsággal bíró földbirtokosok lévén, földesúri fensőbb hatalmat nem ismerve, a reformált vallást egyetemlegesen bevették s ahhoz való hű ragaszkodásokat minden elnyomatás és üldöztetés dacára, mindvégig megőrizték. Régebbi időkről emléktárgyai az egyháznak nincsenek; a meglévők között legrégebb egy tiszta ezüst tányér melyet az Urnak szent asztalához, 1700-ik évben készített Gyulay Ferencz. Felső lapján a paradicsomi történet eseményeinek ki metszett rajzaival öt képben. Két gazdagon aranyozott úrasztali kehely, a kisebbik 1729-ből Kis Erzsébet, a nagyobbik 1780-ból Kécsi István által készítve. Két narangja közül az egyik 1771., a másik 1834-ben készített az egyház által. Temploma épült 1787-ben magas kőfal kerítéssel körülvéve, melyek az 1834-ik nagy földrengés által október 15 reggeli 7—8 óra közt földig hasadoztak és nagy részben leomlottak.

A lelkészlak épült 1792-ik évben, mely 1878-ban tűzvész által elpusztult aug. 5-ikén s még azon évben újból felépített.

Tanítói lak épült 1797-ik évben, a kor kívánalmainak megfelelőleg újból épített 1869-ik évben.

Az egyház anyakönyvei, mind 3 rendbeliek az az 1760-ik évtől kezdve vannak meg s ettől kezdve rendben vezetettek; miként ezekből kitűnik, lelkészei és tanítói a következők voltak:

Lelkészek: Földváry Titus 1760—1765., Ódor Mihály 1765—69., Barta György 1769—94., Gál Sámuel 1794—96., Tóth Gergely 1796—97., Pataki József 1797—1820., Hunyadi Ferencz 1820—25., Sélley József 1825—46., Kovács György 1846—51., Bajza István 1851—61., Doby Mihály 1861—73., Buzás Lajos 1874-től mai napig.

Tanítók: Tatai Gábor 1770—1775., Kis István 1775—87., Erdei Ferencz 1787—98., Botyán János

1798—1804., Szoboszlai István 1804—1809., Kalik István 1809—20., Pataki József 1820—23., Beregszászi Nagy János 1823—25., Pataki József 1825—44., Huszti Mihály 1844—56., Vaday József 1856—86., Somogyi István 1887—92., Janka Péter 1892-től mai napig.

A magyar prot. vallásszabadság százados évfordulójának emlékére, az egyházhívek adakozásából orgonát állítottatott a templomban 1891-ik évben.

Az ezredéves (millennáris) nagy nemzeti ünnep emlékéül körülvétette templomát az egyház csinos kő- és felül léczkerítéssel, mely 1400 frtba került.

Er-Endréden, 1896. április 22-ikén.

Bázás Lajos,
ev. ref. lelkész.

Válasz Eröss Lajos úrnak.

„Én már értem önt“ cz. s velem foglalkozó cik-
kére hasonló hangon nem vagyok most képes írni és
kérem Istent, vajha a jövőben is, ne lennék képes soha.
Mert az ily hangon írt cikkek — egy lelkészársamnak
előttem tett nyilatkozata szerint — a munkától elretten-
tenek; másfelől az ok nélküli gyanúsítások rendszeren
helyrehozhatlan fájdalmat okoznak.

Es ezen utóbbi hibától magam sem voltam ment
a multban. Éveken át gyanúsítottam nt. Szabó János
esperesemet oly dolgokkal, a mikre ő lelkének nemes-
sége s egyházunk iránti hő szereteténél fogva képtelen
volt. Es ezen gyanúsítással én sok fájdalmat okoztam
az ő érzékeny lelkének. Es most egymásnak békejobbot
nyújtva, a köztünk levő ellentét megszűnt; de az okozott
fájdalmat — bár ohajtanám — nem lehet meg nem
történné tenni. Ezért is leszek én jövőben rendkívül
óvatos, nehogy ok nélküli fájdalmat okozzak hirteleni
gyanúsításaimmal az Ur Jézus Krisztus elhivatott szol-
gáinak.*

Ezek után áttérhetek megjegyzéseim megtételére.

A mi először is egy kézrekerült levelemet illeti,
mit egy lelkész háta megett folytattam, hát az igaz,
hogy nekem nem egy, de több ilyen levelem van. De
állithatom, mert bizonyosan tudom, hogy az én híveimmel
is leveleznek hátam megett lelkészek. Azonban én ezt
szabados és törvény által nem korlátozható dolognak
tartom. Más dolog azonban az, hogy az ily leveleket
szabad-e kézrekeríteni? Urias felfogás szerint nem. A
levéltitok szentségét törvények biztosítják és annak kézre-
kerítése egyesek által is illemben s törvénybe ütköző
dolog, még inkább aztán az erkölcsi testületek által.**

Hazánk újabb történetében fordul ugyan elő egy
levél kézrekerítése. Tallián Béla békésmegyei főispán
gyanúsított egy alkalommal valamivel és neki kézre-
kerítettek egy levelét, mit Széchenyi miniszternek írt
és a mikor az ellenzék vezérei kérdezték a minisztertől,
hogy szándékozik-e megbüntetni Talliánt, a miniszter
azt mondá: igenis, szándékozik megbüntetni azt az
embert, ki a levelet kézrekerítette és a levéltitok szent-
ségét megsértette. Es az egész országgyűlés tapsolt a
miniszter feleletének. Ilyen hazánk felfogása a kézre-

* Az újjászületési processusnak ezt a kedvező fordulót ma-
gunk is öröndetes megnyugvással vesszük tudomásul. Szerkesztő.

** Mondanunk sem szükséges volta képen, hogy ezzel az
okoskodással nem érhetünk egyet, mert először azt a körülményt,
hogy mások is hibásan cselekednek, nem használhatjuk fel mentségül
saját hibáinkkal szemben; és mert — másodsor — nem minden
igazolható erkölcsi szempontból, a mit a jogtörvények utól nem
érhetnek; és a levéltitok szentségét biztosító törvények még nem
absolválnak azon gonoszságaink erkölcsi beszámításának sulya alól,
a melyeket a levéltitok lépé alatt esetleg elkövetünk. Szerkesztő.

kerített s azt ítékezés tárgyává tenni akaró levéllel
szemben. Reményilem, egyházkerületem bölcs, higgadt,
úrias gondolkozású emberei is Széchenyi miniszter eljá-
rását veszik, kézrekerített levelem elbírálásánál, irány-
adónak. Mondom ezt a nélkül, hogy legkisebbet félnek
is attól, hogy az a levél blamirozni fog, mert ilyen levél
nem ment ki tőlem soha.

A mi a Tolnai Jánossal való összehasonlításon
illeti, az nem ép szerencsés. Először is azért, mert én
még az országban — gyűjtő útaimat kivéve — csak
egy ízben járkáltam. Es pedig járkáltam családommal
a görgényi ref. egyházmegye területén. Ottani viselt
dolgaimeiről pedig az egyházmegye Szászrégenben, 1896.
junius 26-iki közgyűléséből a következő levéllel tett
bizonyosságot: „Tiszteletes Szalay József ev. ref. lelkész
úrnak N.-Becskekerek. Kedves Atyánkfia! Szeretett Bará-
tunk! Szives örömet mondunk köszönetet neked, magyar
kálvinista egyházunk buzgó apostolának, ki nálunk törté-
tént látogatásodat is emlékezetessé tetted azáltal, hogy
az áldásosar. működő angol bibliaterjesztő társulattól
annyi becses ajándék-bibliát szereztél nekünk, melyeket
mi millenniumi emlékül osztottunk ki tanulóink között.
Ujabb köszönetünk kifejezése mellett, testvéri szeretettel
ölelünk: Lénárt József esperes, mint elnök; Csekme
Ferencz, jegyző.“

Végigtekintve hát saját multamon s jelenemen, ép
nem talállok — s hiszem, elfogulatlan, tiszta szemüveggel
néző ember sem találhat — semmi hasonlatot köztem
és Tolnai János között.

Az erdélyi énekeskönyvek történetét én csak az
1773-ik évig vezetem le és így nem szólhattam arról,
a mi 1834-ik évben történt. Állításomra nézve azonban
ez az adat még kedvezőbb, mert most már nem azt
mondhatom, hogy közel 300 esztendeig, hanem több, mint
300 esztendeig el tudott lenni az erdélyi kerület köz-
zsínat által megállapított énekeskönyv nélkül.

Az így vagy úgy-ot megéri, ha cikkem még
egyszer elolvassa, mert annak lényege ez: Tegyük
emlékezetessé a konfirmációt vagy így, hogy a gyer-
meket Jézus igaz hívévé gyúrjuk át, vagy úgy, hogy
emléklapok, ünnepélyek által igyekezzünk egy mara-
dandó, emlékezetes napjává tenni életének a konfir-
mációi napot.

A mi végül az én helvét hitvalláshoz való viszony-
nyomat s Eröss úrnak erre vonatkozó következtetését
illeti, erre nézve ez a megjegyzésem:

Én szeretem azt és meg is kívánom, hogy nekem
minden szavaimat s tetteimet a helvéthitvallás világánál
is nézzék, mert én lelkészszé szenteltetésem óta — leg-
alább tudva — nem vétettem annak egy pontja ellen is,
sem szóval, sem tettel és nem is akarok, mert ezt a
világ legtökéletesebb hitvallásának ösmerem el. Es a
képekről tett állításaimmal sem vétettem ezen konfessió
ellen, mert konfessiónk IV. része határozottan csak
a „községben“, „templomban“, „Krisztus ekklezsiájában“
való képek ellen szól, nem pedig másutt való képek
ellen, miről én szóltam. Azt azonban nem szeretném,
ha minden lelkészársam szavait, tetteit oly szigorúan
a konfessiókhoz mérnék, — s a mint ezzel nem egyezik,
szószékéből menten eltávolítanák, — mint a hogy Eröss
úr mérte az én szavaimat és pedig azért nem, mert
akkor egy ilyen jeles, derék, tanult, okos, hívő, hú lelki-
páztort is, mint Eröss úr, el kellene menten távolítani
a püspökladányi szószékéből. Miért? Mert ő nagyot
vétett ezen konfessiónak XI. része s aztán az ezen
konfessiót kiegészítő ezezusi, chalcedoni és Athanasius
hitformák ellen, mint a melyekben határozottan, vilá-

gosan, lehet mondani unos-untalan ki van mondva, — mit pedig Eröss úr megtagadott, mikor állítá, hogy Krisztus Urunk csak Isten most — hogy az Ur Jézus most is Isten is, ember is s ki ennek ellenkezőjét állítja (bocsánat a konfessió kemény szavaiért), az esztelenséget állít.*

Végül még egyet. Én vitatkozásaimban soha nem spekulálok lelkésztársaim jóhiszeműségére, hanem számítok az ő elfogulatlan, tiszta igazságérzetökre, okos értelmökre, egyházunk iránti szent szeretetökre és a magyarral született józan ítélőképességökre, teljes elfogulatlanságukra.**

N.-Beckerek, 1896. október 26.

Szalay József,
lelképásztor.

Mi a tapintatlanság?

Abba a szerencsétlen helyzetbe jutottunk, hogy a tapintatról kell nekünk leczkét hallgani az O. Középisk. Tan. Közlöny debreczeni tudósítójától azon alkalomból, hogy a tiszántúli ev. ref. középiskolai felügyelő jelentését, a tanügyi bizottságról szólva, ismertettük. Soha se hittük volna, hogy még ez is megeshet velünk! De hát sok minden megtörténik a nap alatt, a mit kikerülni nem lehet s épen azért el kell viselni, mint a közönséges elemi csapásokat, melyek ellen gyakran még az imádság is hatástalannak bizonyul, főleg ha ritualis különbségek is gyengítik annak erejét. Mi sem tennénk azért ezzel az igaztalan kritikával szemben egyebet, mint-hogy keresztyéni türelemmel és a becsületesen teljesített kötelesség megnyugtató tudatával szótlanul haladnánk el mellette. De két okból mégis reflektálnunk kell a támadásra. Egyik az a figyelem, a melylyel az illető Közlöny irányában tartozunk, annyival is inkább, mert ez a komoly szaklap bizonyára méltánylást érdemlő jelentékeny áldozatot hoz, midőn izlés dolgában — alaposabb információ nélkül — tudósítójával kénytelen magát azonosítani. A másik ok pedig, a mely pár megjegyzésre indít az, hogy a dolog bizonyos körökben természeténél fogva nagyon népszerűvé válhatik, a minthogy egyenesen arra is van szánva s ennél fogva a könnyen hívők ártalmas felizgatására, a józan ítélet megtevesztésére igen alkalmas demagógizú matéria gyanánt használható fel.

Elsőben is tehát az eset historikumára nézve kijelentjük, hogy Lapunk nem a középiskolai felügyelő jelentését, hanem e jelentésnek az egyházkerületi tanügyi bizottság által történt tárgyalása alkalmából e bizottság üléséről s annak keretében magáról a felügyelői jelentésről is csak tudósítást közölt, a nélkül, hogy e közlésben akár a felügyelőnek, akár más hivatalos személynek bármi része lett volna. E közlést tehát a felelősséget egyedül és kizárólag magunknak

* Lásd Conf. XI. 4. §. A monophyztáknak esztelenségét, mely szerint az ő emberi természetének tulajdonságát tagadták, teljességgel kárhozzatjuk. Lásd Confessio XI. 5. §. Nem úgy értünk, sem nem tanítunk, hogy a Krisztus tettének valósága az ő megdicsőítése után megszűnt volna vagy Istenné tétetett volna; még pedig úgy tétetett volna Istenné, hogy testére és lelkére nézve való tulajdonságait levetkezve, egészen isteni természetté vált volna; és ekképen csupán csak egy természet kezdett volna lenni. És ezért Schwenkfeldnek, s más hasonló, hibábaló beszédű embereknek idétlen okoskodásait, tekervényes, homályos és magokkal sem egyező vete-kedéseit, teljességgel helyben nem hagyjuk, sem be nem vesszük, sem Schwenkfeldnek követői nem vagyunk stb. Hiszszük mindazt erről, a mit az efézusi, chalcedoni, athanazius hitformák mondanak.

** Ezzel a vitát ez oldalról végleg befejeztünk nyilvánítjuk. Szerkesztő.

követeljük. A felügyelőnek nagy buzgósággal és tapintattal összeállított igen terjedelmes jelentését, melyeket a tiszántúli ref. egyházkerület középiskoláiról egyenként készített és előterjesztett csak nagyon általános vonásokkal ismertettük csupán azért, hogy az érdekelt tanárok és fentartó testületek figyelmét felhívjuk saját ügyeikre, még mielőtt azok az egyházkerületi közgyűlés elébe kerülnének. Az sem áll tehát, hogy a nagy közönség elébe tálaltuk a dolgot, (ámbar ebben sem látnánk valami főbenjáró bünt), mert a Debreczeni Prot. Lap nem a nagy közönség organuma, hanem egyházi és és tanügyi köreinké, tehát a legközvetlenebből érdekelt szakkörök és testületeké, a melyeknek nemcsak joguk, hanem egyuttal kötelességük is középiskoláink viszonyai-val alaposan megismerkedni.

Ennek az érdeknek igyekeztünk a közlés által szolgálatot tenni, a nélkül, hogy a mint egészen alaptalanul állítatik, egyes tanárok személyét pelengérré állítottuk volna; mert hiszen egyetlen esetet kivéve, (a hol t. i. az illető tanár nevének kezdőbetűit közöltük, oly esetben, a hol semmi kiméletnek többé helye — közfelfogás szerint — a tanügy érdekében nem lehet), sehol tudósításunkban személyekről annyira nem beszéltünk, hogy valamint mi magunk, a kiktől a tudósítás származott, nem tudnánk egyetlen tanár személyére sem rámutatni a tudósítás alapján, úgy nem tudna nemcsak az a „nagy közönség“, hanem még maga a Közlöny tudósítója sem. Arról tehát, hogy tanárok nyilvánosan kompromittáltak volna, igaztalanság nélkül szólni sem lehet. Azok, a kik tudják, hogy egy vagy más fogatkozás miatt kiket terhelhet a felelősség, nem a mi tudósításunkból, hanem a viszonyok közvetlen, helyi ismeretéből merítik e tudomásukat.

Egyébiránt a felügyelői intézmény létesítésének legfőbb oka épen az volt, hogy középiskoláink összes viszonyai nyilvánosságra hozassanak egész egyházkerületünk közönsége előtt, melynek neve, becsülete s vitális érdekei fűződnek e tanintézetek sorához s fejlődési képességéhez. Épen azért a felügyelő jelentése nyilvánosságra van rendelve, mert egyházi és iskolai hatóságaink és testületeink tárgyalásai nyilvánosak; s nemcsak a tanügyi bizottságban, hanem szélesebb körben az egyházkerületi közgyűlésben s még szélesebb körben az egyházkerület kinyomatott és szétküldött jegyzőkönyveiben is publikáltatnak azok a jelentések nem vázlatosan, hanem egész terjedelmükben. Nem tettünk tehát mi sem egyebet, mint közzé tettük, kiméletes rövidséggel a jelentés tartalmát azok előtt, a kik később más uton arról a legrészletesebb tájékozást szerezhettek.

És ez nagyon helyesen van így. Igen, mert nálunk protestánsoknál úgy az egyházi, mint a tanügyi intézmények a hívek munkás érdeklődése- és áldozatkész-ségéből vették eredetüket s ezek képezik a további fejlődés legfőbb feltételeit is. Ezt az érdeklődést csak a legszélesebb körű nyilvánosság segélyével lehet fentartani és gyümölcsözővé tenni.

De másrészt tanügyi hatóságainknak testületi (collegialis) szervezete ezeket az annyira fontos felügyeleti és ellenőrzési feladatok betöltésében lényegesen akadályozná, ha nem volna segítségükre a nagy nyilvánosság, a mely egyedül képes egészséges és tisztességes közszellemet teremteni tanári testületeinkben is, és a mely távol képes tartani tanárainkat épen úgy az önérték nélkül való meghunyászkodás és kegyhajhásztól, mint a nagyképu pöffeszkedéstől. Volt egy szomorú emlékü időszak, nem is oly régen, iskoláink történetében, a

mikor épen a jótékony nyilvánosság hiánya miatt némely intézetünkben szabadon tenyészett a bűn és visszaélés annyira, hogy évtizedek becsületes munkájának is alig sikerült letörölni azok homlokáról ama titkos üzelmek s később talán pusztá gyanúsítások szégyenbélyegét.

A nyilvánosság tiszta levegője tehát életfeltételei összes intézményeinknek. És ha valaki ebben visszatetszót talál, annak vagy abban van az oka, hogy az illetőnek bürokratikus besugásokhoz szoktatott füle szokatlanul megcsendül az őszinte, nyilvános ítélet hallatára, vagy abban, hogy valaki már természeténél fogva szereti a sötétséget, mert oka van idegenkedni a világosságtól; vagy — végül — abban, hogy a túlfelflödött divatos tanári önérték érinthetlenségét veszélyezteti a publicitas.

Azok, a kik előtt az utóbbi oknál fogva követték el azt az állítólagos tapintatlanságot, vegyék figyelembe, hogy közpályán működő ember tevékenysége közbírálat tárgyát képezi és pedig annyival inkább, minél fontosabb vagy magasabb állást tölt be az illető. Ha a minisztert szabad országosan leszidni nekünk tanároknak is, akkor engedjük meg magunkkal szemben a sokkal kíméletesebb, jóakaróbb és tárgyilagosabb kritikát, bármilyen nagy takargatni valója van, az ne nálunk, hanem önmagában keresse az idegen beavatkozás megelőzésének eszközeit. Tudjuk, hogy a kik leginkább kiabálnak, azok szoktak a leggyanusabbak lenni, de a legveszélyesebbek is, a kikkel szemben valóban alig van más fegyver a nyilvánosságnál. Ezt a fegyvert semmiképen sem engedjük kezünkől ezután sem kicsavartatni, sőt használni fogjuk kíméletlenül is, ha nagy érdekeink ezt követelik.

A ki végül, a nélkül, hogy intézményeink szellemétől át lenne hatva, a nélkül, hogy viszonyainkat közvetlenül ismerné, a nyilvánosság olyan organumát, a mely a tanárság érdekeit, sokszor nagy erkölcsi áldozattal, de mindenkor a legőszintebben és tartózkodás nélkül támogatta, meggondolatlan kritikája által diskreditálni s tanügyi hatóságaink iskolafejlesztési és ellenőrzési munkáját megnehezíteni nem ártja: az már igazán nagy tapintatlanságot követ el — még azon esetben is, ha népszerűsködő munkája számára itt-ott tapasztalatot sikerül kiereszkölnie.

Megragyunk győződve, hogy köteleességtudó, lelkiismeretes és tisztakezű prot. tanáraink objektív ítélete mellettünk fog bizonyítani: mert az igaz ember nem kerüli a világosságot.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A „M. Protestáns Irodalmi Társaság“ igazgatóválasztmánya f. é. nov. hó 17-én este 6 órakor ülést tart.

— A tiszántúli ev. ref. egyházi értekezlet választmánya f. november hó 20-án Debreczenben ülést tart. Remélünk lehet, hogy ez intézmény felelevenítésére meg fogják találni ezuttal az alkalmas módozatokat.

— Dóczy Imrét, debreczeni főgymnasiumunk jeles igazgató tanárát az a ritka kitüntetés érte, hogy az Országos Közoktatásügyi Tanács tagjává neveztetett ki. Ez a megérdemelt kitüntetés, a mely ref. közép- és főiskoláink tanárai közül egyedül neki jutott osztályrészül, fényt vet főiskolánkra is, de egyuttal jóleső örömmel tölti el a derék férfiú, barátait s mindazokat, kik az igaz érdemek elismerésének őszintén örvendezni tudnak. Dóczy még java férfi korában van (szül. 1849. szept. 30.) Kiképzését egészen prot. iskoláinknak s

önmagának köszönheti s azért egész lényét s gondolkodásának irányát erős prot. érzület és férfias önállóság jellemzik. Működéséhez ez újabb téren is nagy reményeket köthetünk. Segitse Isten!

— **Lelkészválasztás.** A tiszafüredi előkelő, népes egyház lelkészévé f. hó 10-én a kitünő képzettségű s jeles egyházi beszéd-író *Csánki Beniamin* kunhegyesi s. lelkész egyhangulag, nagy lelkesedéssel megválasztott. A választáshoz úgy a sokra hivatott ifjú lelkésznek, mint az egyháznak őszintén gratulálunk!

— **Akadémiai hallgatóink száma** a debreczeni ev. ref. kollégiumban a f. 1896/7. tanév első felében következő: *theologus*: pályavégzett 6, IV. éves 7, III. éves 9, II. éves 7, I. éves 19, összesen 48, a pályavégzettek kivül 42. *Joghallgató*: IV. éves 34, III. éves 52, II. éves 65, I. éves 87, összesen 238. Az összes akadémiai hallgatók száma ezek szerint 286, a mi elég volna egy kis egyetemnek.

— **Jubileumi istenisztelet.** A verseczi református magyar egyház, mely nemcsak vallási, hanem fontos nemzeti missiót is teljesít az által, hogy a Verseczre és vidékünkre szakadt magyar kálvinistákat tömöríti, nov. 8-án d. e. 10 órakor úrvacsora-osztással egybekapcsolt ünnepélyes isteniszteletet tartott azon alkalmából, hogy most van 10-ik évfordulója azon napnak, midőn az egyház megalakult és üdvös működését megkezdette. A megalakulás, illetőleg a testvér evangélikus egyháztól való elválás ugyanis 1886. november 7-én és 8-án történt s oka a következő volt: A testvér protestáns felekezet, az ágostai egyháznak akkori lelkésze Abaffy Miklós országos hirre vergődött nemzetiségi ember volt, (a Verseczen tartott „Omladina gyűlések“ egyik vezérszónoka), ki kereken megtagadta a ref. magyarok, akkortájt az ágostai evangélikus egyház adófizetőinek azon szerény óhaját, hogy legalább egyszer egy esztendőben magyar nyelven hirdesse az igét. Akkor már a róm. kath. egyházban magyarul énekeltek, és magyarul olvasták fel minden vasárnap az evangéliumot is, a reformátusok ide jártak az Istent dicsérni. Említett napon *Fa István* pancsovai lelkész elnökléte alatt összegyűltek a polgári iskolában és alapját vetvén a verseczi ev. ref. egyháznak, az első isteniszteletet is ott tarták meg. Úrvacsora-osztásával első ízben összekötött isteniszteletét a kisdudai egyház 1887. év április 3-án virágvasárnapján tartotta meg a tanintézet nagy termében, mely alkalommal az akkor itt állomásozott I-ső, Ő Felsege nevet viselő huszárezred 58 legénye — többnyire szentesi és h.-m.-vásárhelyi fiú — járult az úr asztalához. Az egyházmegyének 1887-ben Nagy-Becskereken tartott gyűlése szentesíté az egyház alakulását, mely jelenleg mint főkegyház a temesvári anyaegyházhoz tartozik. A hitközség gondnoka Buday József állami főreáliskolai igazgató, kinek buzgólkodása alatt az egyház mindinkább megerősödött. Adja a Gondviselés, hogy a tíz évvel ezelőtt elvetett magocska az idők folyamán terebélyes fává növekedjék, melynek árnyékában gyarapodjék az ideszármazott kálvinista magyarság.

TARTALOM - JEGYZÉK: Egyházjog. Baltazar Dezső. — Főiskolánk anyagi ügyeinek intézése. Egyházkerületi. — Tárca: Révész Imre országgyűlési képviselője. Révész Kálmán. — Tanügy: A Bodolay-féle nyugdíjügy. K. S. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében levő egyházak történetéhez: 40. Adatok a belényes-ujlaki ev. ref. egyház történetéhez. Sipos János. — 41. Az ér-endrédi ev. reform. egyház rövid története. Buzás Lajos. — Válasz Erőss Lajos úrnak. Szalay József. — Mi a tapintatlanság? — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS